On the basis of analogous finds, it is possible to state that this is an ordinary find at Upper Palaeolithic settlements in North Europe.

Egidijus Šatavičius

Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės tyrimai

2007 m. tęsti Paramėlio 2-osios senovės gyvenvietės (A1551; Varėnos r., Kaniavos sen.) tyrimai (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 21–23; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 22–24; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 22–24). Tyrimai vykdyti gyvenvietės PR pakraštyje (Paramėlis 2b), kur abipus pasieniečių iškasto griovio, besidriekiančio išilgai valstybinės sienos demarkacinės linijos, buvo ištirtos dvi perkasos, iš viso 70 m^2 dydžio plotas. Dalį tyrimų finansavo LAD pagal kultūros vertybių archeologinių vertingųjų savybių pobūdžio atskleidimo programą. Iš viso per 4 tyrimų sezonus šioje gyvenvietėje jau ištirtas beveik 320 m^2 dydžio plotas, identifikuotos kelios įgilintų pastatų vietos, surasta nemažai titnago ir keramikos dirbinių. Nors ištirtas nemažas senovės gyvenvietės plotas, tačiau tyrimai vykdyti labai suardytose teritorijose. Todėl tikslesnių apibendrinimų kol kas padaryti negalima.

Paramėlio 2-oji senovės gyvenvietė yra apie 100 m į P nuo Katros pralaidos per kelią Krokšlis–Paramėlis, Katros P (slėnio kairiajame) krante, į V–PV nuo Paramėlio kaimo, abipus Paramėlio–Katros kelio (einančio per Baltarusijos Respublikos teritoriją). Kadaise gyvenvietė buvo įkurta tarp dviejų susikertančių rininių senslėnių esančiame m syviame pusiasalyje. Traukiantis ledynui čia tyvuliavo prieledyninės marios, o vėlyvajame ledynmetyje šią teritoriją performavo termokarstiniai ir eoliniai procesai, dėl kurių senslėniuose susiformavo pratekančių ežerų kaskados. Šiuo metu abu senslėniai jau užpelkėję: šiauriniu, kurio pakrantės itin karpytos, teka Katra, o pietiniame jau betelkšo tik keletas smulkių ežeriukų. Gyvenvietės paviršius užima lėkštą smėlėtą lygumą, kuri virš upės ir gruntinio vandenų lygio iškilusi 1–2 m. Vietomis gyvenvietės paviršių paįvairina stambios pavienės kalvos-kopos, kurių daugiau fiksuojama ties Katros pakrantėmis ir pusiasalio smaigalyje. Kitapus Katros (Š krante) yra Paramėlio 1-oji, o apie 700 m į ŠR – Paramėlio 3-ioji senovės gyvenvietė.

Gyvenvietę autorius surado 1998 m. pavasarį. Nuo tada iki dabar paminklas nuolat žalojamas pasieniečių: jo teritoriją kerta keletas iškastų griovių (apie 1 m pločio, iki 2 m gylio ir apie 400 m ilgio), nemaži teritorijos plotai nustumdyti buldozeriu. Šiose sužalotose teritorijose atsidengė intensyvus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis (iki 0,2–1 m storio) bei keliolika įvairių dėmių-duobių, židinių, pastatų kontūrų. Daugumos šių objektų apatinės dalys slūgso žemiau gruntinių vandenų lygio. Nustumdytuose paviršiuose ir griovių sienelėse gausiai aptinkama įvairiausių titnaginių radinių, keramikos gabaliukų, smulkių kauliukų. Gyvenvietės plotas vien tik Lietuvos Respublikos teritorijoje yra apie 20 ha, antra tiek jos dar yra Baltarusijos Respublikoje.

2007 m. tęsiant tyrimus gyvenvietės PR pakraštyje buvo ištirtos dvi perkasos čia stūksančios stambokos 3–5 m aukščio kopos viršutinėje dalyje ir jos papėdėje. Perkasose stebėta tokia stratigrafija: viršuje buvo velėna ir iki 20–30 cm storio tamsiai pilkas miškožemis, žemiau slūgsojo gelsvai-pilkai rusvos spalvos smėlis – gyvenvietės kultūrinis horizontas. Čia jis buvo 10–50 cm storio. Sluoksnyje pasitaikė pavieniai smulkūs ir apnaikinti

ortšteino juostelių fragmentai, smulkūs rieduliukai. Įžemis – gelsvas-balkšvas eolinis smėlis – visoje perkasos dalyje pasiektas maždaug 40–80 cm gylyje. Jis stipriai ortšteinuotas. Tuo tarpu perkasų P pusės vietomis beveik visiškai sunaikintos valstybinės sienos demarkavimo ir jos priežiūros metu.

Tyrimų metu perkasų kultūriniame sluoksnyje ir įžemio viršutinėje dalyje aptikta keletas įvairaus dydžio ir formos dėmių-duobių, kurių dalis gali būti sietina su kadaise čia stovėjusių pastatų vietomis.

Archeologinių tyrimų metu iš viso surasta daugiau nei 1000 titnago radinių. Maždaug 25 % visų radinių slūgsojo pilkame miškožemyje, apie 67 % – gelsvai-pilkai rusvame smėlyje (kultūriniame sluoksnyje), o likusi dalis – suardytuose ir perklostytuose horizontuose. Perkasoje radiniai pasiskirstę netolygiai. Nesuardytuose plotuose jų daugėjo V ir R kryptimis.

Titnago radiniai yra pagaminti iš gana geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Tikėtina, jog žaliava vandeniu buvo atsigabenama iš Dubičių apylinkų. Keliolika procentų radinių buvo pagaminta ir iš raudono titnago. Didžioji dalis titnago radinių yra be patinos (išskyrus kelis šimtus vienetų su itin plona besidengiančia melsva patina). Maždaug 14 % visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje – perdegę, sutrupėję ar sutrūkinėję.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (apie 82 %), o skeltės bei jų dalys tesiekė tik apie 14 %. Apie 4–5 % visų skelčių ir nuoskalų kraštinėse yra daugiau mažiau intensyvesni darbinės veiklos požymiai. Skaldytinių surasta keletas, jie stipriai sunaudoti, dažnai fragmentiški. Pagal rastų skaldytinių ir nuo jų nuskeltų ruošinių formas galima teigti, kad gyvenvietėje naudoti tiek dvigaliai (prizminiai), tiek ir vienagaliai (kūginiai, su rankenėle) skaldytiniai. Dirbinių (įrankių) kategorijai galima priskirti apie pusšimtį radinių: medžioklės / žvejybos įnagių kategorijai skiriami įkotiniai antgaliai ir įvairių tipų mikrolitai (ašmenėliai, lancetai), o darbo įrankiams – gremžtukai, rėžtukai, peiliai, grąžtai / ylos, specialios paskirties dirbiniai, nenustatytų dirbinių fragmentai ir kt. Antrinio apdirbimo atliekoms priskiriami mikrorėžtukai ir mikrolitinių ašmenėlių gamybos atliekos (distaliniai-proksimaliniai skelčių galai). Tirtose perkasose surasta ir keletas akmeninių radinių – įvairaus dydžio nuoskalų ir rieduliukų apsišlifavusiu paviršiumi.

Šioje gyvenvietėje žmonių gyventa bemaž visą akmens amžių ir ankstyvojo bronzos amžiaus pradžioje (IX–II tūkst. pr. Kr. pradžia). Tai itin ilgas priešistorės laikotarpis, todėl išskirti atskirus smulkesnius apgyvendinimo epizodus yra itin sudėtinga. Dauguma šį tyrimų sezoną surastų titnago radinių datuotini vėlyvojo paleolito–neolito pirmosios pusės laikotarpiu ir skirtini Svidrų, Kundos (?), neolitinei Nemuno ar Narvos kultūroms.

Tyrimų metu aptikta ir keletas lipdytinės keramikos šukių. Jos labai smulkios, ne didesnės kaip 1–3 cm^2. Dauguma jų aptikta pilko miškožemio apatinėje dalyje. Keramika vidutinio storio ir plonomis sienelėmis su smulkiomis grūsto granito ir smėlio priemaišomis molio masėje. Tikriausiai dėta ir organinių priemaišų (?). Išlikę šukių paviršiai dažniausiai lygūs, rudos-rausvos spalvos, nepuošti. Surastos šukės preliminariai datuojamos neolito epochos viduriu ir antrąja puse, tačiau šių radinių kultūrinė priklausomybė ir tikslesnė chronologija nėra aiški.

Tyrimų metu aptikta ir keliasdešimt smulkių kalcinuotų kauliukų, kurių didžioji dalis slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje. Dažniausiai tai itin smulkūs fragmentai, nors retsykiais pasitaikydavo ir stambesnių.

Šios gyvenvietės tyrimus numatoma tęsti ir ateityje.

The excavation at the Paramėlis 2nd old settlement

In 2007 the investigation of the Paramėlis 2nd old settlement (South Lithuania, Varėna District), which was begun in 2002, was continued. In the investigated SE part of the settlement (Paramėlis 2b), where border guards from both sides had dug a ditch running along the line demarcating the state border, 2 trenches (a total area of 70 m^2) were excavated. The following stratigraphy was observed in the trenches: on top was sod, then dark grey forest soil up to 20–30 cm thick, and below that yellowish–grey brown sand, the cultural horizon from the settlement, which was 10–50 cm thick at that location. Sterile soil, yellowish–whitish aeolian sand, was reached at a depth of approximately 40–80 cm throughout this part of the trench.

Over 1000 flint finds were discovered in the excavated trenches. The bulk of the flint inventory consisted of various sizes of flakes and chips (about 82 %) while blades and blade fragments comprised only about 14 %. On the basis of the forms of the discovered cores and the preforms knapped from them, it is possible to state that both double-platform (prismatic) cores and single-platform (conical, handle) cores were used at the settlement. It is possible to ascribe about fifty finds to the tool category: the tanged arrowheads and various types of microliths are ascribable to the category of hunting tools while the scrapers, burins, knives, drills/awls, special purpose artefacts, fragments of undetermined artefacts, etc. are ascribable to work tools. The production waste from microburins and microlith blades (the distal–proximal ends of the blades) should be assigned to secondary processing waste. Several stone finds: various sizes of flakes and cobbles with partially polished surfaces, were discovered in the excavated trenches.

Several small sherds of hand built pottery were also discovered during the excavation. The majority of them were discovered in the bottom part of the grey forest soil. The pottery had with thin and medium thick walls with fine grained granite and sand admixtures in the clay mass. The surviving surfaces of the sherds are generally smooth, brown–reddish in colour, and undecorated. Tens of small calcine bones, the bulk of which lay in the cultural layer from the Stone Age settlement, were also discovered.

The people at this settlement lived through almost the entire Stone Age and the beginning of the early Bronze Age (9th – early 2nd millennium BC). This is an especially long prehistoric period and so it is particulary difficult and complicated to distinguish the separate smaller episodes of its habitation. The majority of the finds discovered during the excavation season date to the Late Paleolithic–Neolithic period and should be assigned to the Swiderian, Kunda (?), and Neolithic Nemunas or Narva cultures.